

Nr.42 (637) Otrdiena, 2010. gada 19. oktobris

■ Skaidrojumi. Viedokļi

Atsevišķi tiesnešu tiesību normu piemērošanu ietekmējošie faktori

Publiskas pieejamības veicināšana un stimulēšana ne tikai kalpo par tiesnešu tiesību efektivitātes garantu, bet arī veicina judikatūras pārzināšanu un tiesnešu tiesību autoritāti.

Dr.iur.cand. **Sniedzīte Ginta**,
zvērīnātu advokātu biroja “Eversheds Bitāns” vecākā juriste

Foto: Boriss Koļesņikovs, “LV”

Tiesnešu tiesību juridiskā spēka līmenis ir jāidentificē robežās starp likumdevēja radīto rakstīto tiesību normu formāli vispārīstošo spēku un vienkāršu tiesu nolēmumu kā tiesību piemērošanas aktu obligāto spēku pret lietas dalībniekiem. Taču papildus formāli juridiskam spēkam tiesnešu tiesības ir fenomēns, kura praktisko piemērošanu un lomu vēlākā tiesību normu piemērošanā ļoti būtiski ietekmē arī vairāki citi faktori.

Izvērtējot apstākļus, kas nosaka tiesnešu tiesību nepieciešamību tiesību sistēmā, kā arī tiesnešu tiesību attīstīšanas teorētiskos priekšrakstus, var identificēt vairākus faktorus, kas ietekmē tiesnešu tiesību lomu tiesību normu piemērošanā. Šajā rakstā autore analizēs divus no šiem faktoriem: tiesas, kas rada tiesnešu tiesību normu, vietu tiesu sistēmā un tiesnešu tiesību normu stabilitāti.

I. Tiesas, kas rada tiesnešu tiesību noteikumu, vieta tiesu sistēmā

Viens no judikatūras¹ saistošā spēka elementiem ir autoritatīvas pārliecināšanas spēks, kas savukārt ir atkarīgs no tiesas autoritātes un konsekventi nosaka arī judikatūrā atrodamo tiesnešu tiesību noteikumu spēku. Dažādām tiesām dažādu apstākļu ietekmē ir atšķirīgs autoritātes līmenis, visbiežāk šis autoritātes līmenis ir saistāms ar tiesas vietu kopējā tiesu sistēmā. "Judikatūras atšķiras pēc līmeņiem: Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk tekstā - EST), Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk tekstā - ECT), Satversmes tiesas, Augstākās tiesas (turpmāk tekstā - AT) Senāta, AT palātu, apgabaltiesu un [...] arī rajona tiesu. Par ļoti daudziem civiltiesību jautājumiem jau sen ir izveidojusies stabila judikatūra, ko ikdienā vēl un vēl apstiprina rajonu tiesu spriedumi. Taču laiku pa laikam parādās jaunas likuma piemērošanas problēmas, kas nebeidzas ar strīda izskatīšanu rajona tiesā. Jaunas, atšķirīgas civiltiesisko strīdu izskatīšanas judikatūras veidošanā lielāko ieguldījumu dod AT Senāts. [...] Judikatūru papildina, pirmām kārtām, augstāko tiesas instanču spriedumos izteiktie motīvi, interpretējumi, nenoliedzot, ka šo procesu un svarīgus jauninājumus ievada rajonu tiesu spriedumi."² Lai gan tiesnešu tiesību normas var radīt jebkura tiesa, neatkarīgi no instances un kompetences apjoma, tomēr dažādu tiesu radīto tiesnešu tiesību normu piemērošana nākotnē nereti atšķiras tieši atkarībā no tiesas vietas tiesu sistēmā un tiesas autoritātes, kas konkrēto tiesnešu tiesību normu ir izstrādājuši.

1. Vispārējās kompetences un administratīvās tiesas

Izvērtējot trīs līmeņu vispārējās kompetences tiesu un administratīvo tiesu veidotās judikatūras savstarpējo hierarhiju, jāatzīst, ka tā atbilst šo tiesu instanču juridiskajai hierarhijai. Lielāka pārliecināšanas spēja un līdz ar to arī lielāks spēks parasti tiek piešķirts kasācijas instances spriedumiem.³ Latvijā tiesnešu tiesību normu kopuma veidošanā lielāko ieguldījumu dod AT Senāta nolēmumi.⁴ Turklāt augstāko tiesu nolēmumiem ir īpašs svars tieši ģenerālklauzulu jomā.⁵ Kasācijas instances sniegtais tiesību normu iztulkojums, tālākveidošana vai citādu juridisko metožu rezultātā radītie tiesnešu tiesību noteikumi attiecībā pret tiesu, kas to pašu lietu izskata no jauna, ir arī viens no diviem gadījumiem, kad nacionālā judikatūra ir obligāti saistoša.⁶ Tā kā pirmās instances tiesa un apelācijas instances tiesa, skatot lietu pēc būtības, analizē gan faktu jautājumu, gan tiesību jautājumu, bet kasācijas instances tiesa vērtē vienīgi zemākās tiesas sprieduma tiesiskumu, proti, pārbauda, vai tiesa pārkāpusi materiālo vai procesuālo tiesību normas vai, izskatot lietu, pārkāpusi savas kompetences robežas, tātad analizē vienīgi tiesību jautājumu, tad šī iemesla dēļ kasācijas instances nolēmumos tiesnešu tiesību noteikumi atrodami visbiežāk un ir visnozīmīgākie. Kasācijas instances tiesas spriedums attiecas uz tiesisko regulējumu, bet pirmās instances un apelācijas instances spriedumi ir nozīmīgāki lietas pusēm,⁷ t. i., dod mazāku ieguldījumu tiesību jautājumu risināšanā.

Praksē dažkārt zemāka līmeņa tiesas kasācijas instances spriedumos izteiktās juridiskās atziņas tomēr izmanto pārāk toleranti un tieši, nedz pārbaudot to argumentācijas pārliecināšanas spējas, nedz analizējot piemērojāmību konkrēti izskatāmajai lietai.

Šāda juridisko atziņu izmantošana dažkārt var novest pie problemātiskām situācijām gadījumos, kad kasācijas instances tiesa maina savu nostāju kādā juridiskā jautājumā vai par nenoteikta juridiska jēdziena saturu. Pēc būtības prettiesiskas tiesu prakses attīstīšanas var veicināt arī agrākā tiesas nolēmumā izteiktas atziņas piemērošana strīda izšķiršanai, neanalizējot un nesalīdzinot agrākās lietas un izskatāmās lietas faktisko apstākļu līdzību. Šādu kļūdu piemēri Latvijas tiesu nolēmumos ir atrodami.

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments nolēmumā lietā Nr. SKA-95⁸ sniedza jau agrāk Senāta spriedumos apstiprinātu viedokli, ka gan Civilprocesa likuma 132. panta 2. punktā,⁹ gan 223. panta 2. punktā,¹⁰ kam analogs ir Administratīvā procesa likuma 191. panta pirmās daļas 8. punkts un 282. panta 2. punkts, ar jēdzienu "persona, kurai nav prasības tiesības"¹¹ jāsaprot personas, kurām nekad nav piemētusi tiesība būt par prasītāju vai pieteicēju.¹² Šāda nostāja

atbilst Administratīvo lietu departamenta nolēmumiem citās lietās.¹³ Proti, ar šo jēdzienu būtu jāsaprot tādas personas, kuru tiesības ar pārsūdzēto administratīvo aktu nav aizskartas, sakarā ar ko viņām nav tiesību iesniegt pieteikumu. Šī ir arī daudzu gadu garumā nostabilizējies Latvijas tiesu prakse. Pamatojoties un atsaucoties uz šajā nolēmumā pausto atziņu, Administratīvā apgabaltiesa atcēla¹⁴ rajona tiesas lēmumu par atteikumu pieņemt pieteikumu, norādot, ka "persona, kurai nav prasības tiesības", nevar būt persona, kurai šādas tiesības ir bijušas un varētu tikt atjaunotas, gan izskatot lietu pēc būtības, gan iesniedzot tiesā atsevišķu pieteikumu par procesuālā termiņa atjaunošanu. Ievērojot Administratīvās apgabaltiesas lēmumu, Administratīvā rajona tiesa pieņēma pieteikumu un ierosināja administratīvo lietu, par ko taisīja noraidošu spriedumu, norādot, ka saskaņā ar Augstākās tiesas Senāta ilggadējo praksi (sk., piemēram, lietu Nr. SKC-341) tiesības zudums pārsūdzēt lēmumu ir pamats pieteikuma noraidīšanai.¹⁵

Tomēr pirms šī sprieduma taisīšanas spēkā bija stājies Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta nolēmums lietā Nr. SKA-168,¹⁶ ar ko Senāts modificēja savu iepriekš aprakstītajā spriedumā pausto atziņu, būdībā norādot, ka "persona, kurai nav prasības tiesības" ietver arī personas, attiecībā uz kurām vienlaikus izpildās šādi nosacījumi:

- a) personai ir prasības tiesības,
- b) ir nokavēts likumā noteiktais procesuālais termiņš prasības iesniegšanai,
- c) tiesas sēdē ir izskafīts jautājums par procesuālā termiņa atjaunošanu un tas nav atjaunots.

Administratīvā rajona tiesa sprieda saskaņā ar pirmo Senāta lēmumu, neizvērtējot, ka tādējādi izveidojas situācija, kad tiesai nav iespēju atteikt pieņemt personas pieteikumu pat tad, ja tā ir nokavējusi procesuālo termiņu neatbilstoši iemeslu dēļ. Saskaņā ar modificēto vēlāko Senāta lēmumu šāds Administratīvās rajona tiesas spriedums nav pamatots, jo tā bija vadījies pēc tiesnešu tiesību normas, kas nebija spēkā un nebija loģiski pareiza.

Lai gan Augstākās tiesas judikatūrā atrodamajām juridiskajām atziņām (tiesnešu tiesībām) ir lielāks pārliecinošs spēks, tas nenozīmē, ka zemāko tiesu spriedumos nav atrodamas tiesnešu tiesības vai ka tām nebūtu nozīmes. Līdz brīdim, kad augstāka tiesa lemj par noteiktu jautājumu, zemākas tiesas nolēmumiem ir būtiska nozīme, jo tie var palīdzēt iepriekš paredzēt, kurā virzienā attīstīsies tiesnešu tiesības konkrētajā jautājumā. Turklāt no iedibinātajiem tiesnešu tiesību noteikumiem atšķirīgs zemākas instances spriedums prasa papildu argumentāciju un izvērtēšanu no augstākas instances tiesas, kā arī var rosināt līdzšinējās judikatūras maiņu un jaunas tiesnešu tiesību normas radīšanu. Tā, piemēram, lietā *Desmares v. Epoux Charles*¹⁷ Francijas kasācijas instances tiesa bija radījusi ceļu satiksmes negadījumos cietušajiem ļoti labvēlīgu noteikumu, kas izslēdza iespēju samazināt zaudējumu apmēru cietušā nevērības dēļ, kas veicinājusi negadījumu. Šī sprieduma rezultātā katrs transportlīdzekļa vadītājs bija atbildīgs par visiem zaudējumiem, pat ja cietušais nevērības dēļ tos ir veicinājis. Šis spriedums kļuva ļoti nepopulārs zemāko instanču tiesu vidū un izpelnījās plašu kritiku.¹⁸ Zemāko instanču tiesu konsekvēnta atteikšanās piemērot kasācijas instances tiesas radīto noteikumu norādīja uz tā kļūdīgumu un noslēgumā bija par pamatu arī Kasācijas instances tiesai mainīt savu nostāju un radīt korektāku tiesnešu tiesību noteikumu, proti, lietā *Metetal v. Waeterinckx*¹⁹ tiesa atgriezās pie tradicionālā risinājuma, kad ar negadījumu radīto zaudējumu (kaitējuma) apmērs var tikt samazināts atbilstoši cietušā paša nevērības un negadījuma veicināšanas līmenim.

Latvijā vispārējās kompetences un administratīvo tiesu judikatūras ietvaros īpašu lomu ir ieguvusi tieši administratīvo tiesu prakse tiesnešu tiesību normu izstrādē. Tas izskaidrojams ar to, ka šādu kategoriju lietas un šādas kompetences tiesas tika no jauna izveidotas, pie tam to galvenais piemērojams likums - Administratīvā procesa likums - arī bija jauns likums, kurā apzināti un neapzināti atstāts daudz iemeslu tiesnešu tiesību normu radīšanai. Tā rezultātā administratīvās tiesas uz pārējo tiesu fona izceļas ar tiesnešu tiesību normu lielo īpatnību savos nolēmumos. Administratīvajām tiesām, atfistot jaunu tiesību nozari, ir raksturīgs sniegt plašu interpretāciju un teorētiskā dimensijā aprakstīt savu viedokli, bet ne vienmēr, kad tas nepieciešams, tiek sniegtas atrunas "galvenokārt", "parasti", "pie šiem faktiskajiem apstākļiem" u. tml.²⁰ No vienas puses, tiesas nepietiekami skaidri izteiktas jaunās abstraktās juridiskās tēzes robežas un, no otras puses, vēlāko tiesu nepietiekama iedziļināšanās agrākās lietas faktiskajos apstākļos un tādējādi nepareizi tiesnešu tiesību normas piemērošanas jomas noteikšana ir iemesli, kuru dēļ praksē rodas diskusijas un izrietošas tiesvedības par kādas tiesnešu tiesību normas visatbilstošāko tvērumu.

Kā piemēru var minēt Senāta Administratīvo lietu departamenta lēmumā lietā Nr. SKA-100²¹ izteikto atziņu par administratīvo procesu tiesā regulējošajām tiesību normām, proti, ka administratīvais process tiesā notiek saskaņā ar Administratīvā procesa likumu (turpmāk tekstā - APL), kas dod izmērojo šī procesa regulējumu un pilnībā aizstāj vecāko regulējumu (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss²²). Šī atziņa radīja daudzas problēmas zemāko instanču tiesu praksē, kur šāda ideālistiska pieeja pastāvošajai tiesiskajai situācijai izrādījās neiespējama, īpaši atzīmējot, ka savā interpretācijā Administratīvo lietu departaments neizmantoja Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likuma regulējumu. Atsevišķās lietās Administratīvā apgabaltiesa mēģināja formulēt citādu pieeju APL piemērojamībai administratīvo pārkāpumu lietās,²³ tādējādi radot pamatu konstitucionālajai tiesvedībai.²⁴ Tajā Satversmes tiesa atrisināja neskaidrtības Senāta sākotnēji radītajā tiesnešu tiesību normā, novēršot tās nepilnības, kas radās no neskaidra šīs normas formulējuma un izklāsta. Satversmes tiesa secināja, ka Administratīvo lietu departamenta skaidrojums lēmumā Nr. SKA-100 ir bijis neprecīzs, un sniedza kritērijus tiesas procesu regulējošās administratīvi procesuālās tiesību normas atrašanai. Vēlākajos juridisko diskusiju materiālos vienlīdz izskanēja gan tiesas kritika par nepietiekami skaidri izteiktu savas atziņas piemērošanas jomu, gan arī zemāko tiesu kritika, nepietiekami izvērtējot iepriekšējās lietas faktiskos apstākļus un vispārinot tiesas atziņu, kā rezultātā tā kļuvusi saturiski plašāka, nekā sākotnēji iecerēts.

Otrs piemērs, kas ieskicē tiesnešu tiesību normu saturošā nolēmuma lietas faktisko apstākļu analīzes nozīmīgumu, ir Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKA-413.²⁵ No tā *prima facie* var secināt šādu tiesnešu tiesību normu: strīds par lēmuma pārsūdzēšanu nevar pastāvēt, tādēļ par to nav pieļaujama blakus sūdzība. Tomēr, tikai interpretējot šo tēzi kopsakarā ar lietas faktiskajiem apstākļiem, var secināt, ka patiesībā tiesa ar šo savu atziņu ir vēlējusies vai tai būtu bijis jābūt nodomam viennozīmīgi risināt vienīgi izskatāmajai lietai saturiski identiskas lietas, nevis attiecināt šo tēzi uz visiem gadījumiem, kad jāleņķ par blakussūdzībām par lēmumu pārsūdzēšanu jeb kas attiecas uz jebkuru lēmumu, kurā būtu deklarēta tā nepārsūdzamība.²⁶ Respektīvi, Senāta secinājums attiecas uz Administratīvā procesa likuma 324. panta pirmo daļu²⁷ un tam, interpretējot minēto likuma normu, pēc būtības ir vispārīgs (vispārināts) raksturs. Tādējādi Senāts ir radījis tiesnešu tiesību normu, kas skar Administratīvā procesa likuma 324. panta pirmās daļas piemērojamības jomu kopumā.

Vispārīgā gadījumā augstākas instances tiesas veidota judikatūra satur tiesnešu tiesības, kurām ir lielāks pārliecinošs spēks un praktiskā ietekme uz tiesību sistēmu. Tajā pašā laikā īpašos gadījumos, lemjot, piemēram, par jautājumiem, kuri kompetences dēļ līdz augstākajai tiesu instancei nenonāk, arī rajona vai apgabaltiesas var radīt tādu tiesnešu tiesību noteikumu, kam ir augstākās tiesas vai konstitucionālās tiesas tiesnešu tiesību noteikumiem līdzvērtīgs statuss. Tā, piemēram, ir izteikta doma, ka "Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 12. decembra spriedums lietā Nr. SKA-457/2006 un Administratīvās apgabaltiesas 2007. gada 12. aprīļa spriedums lietā Nr. AA43-0838-07/7 pēc tajos ietvertās juridiskās argumentācijas dziļuma un nozīmes Satversmes 103. panta interpretācijā noteikti ir ierindojams līdzās Satversmes tiesas 2006. gada 23. novembra spriedumam lietā Nr. 2006-03-0106. Tā kā Senāta un Administratīvās apgabaltiesas spriedumos ir skarti jautājumi, kuri nav risināti Satversmes tiesas spriedumā, varētu izteikt secinājumu, ka šie spriedumi veido vienotu judikatūras atziņu kopu, pamatojoties uz kuru būtu piemērojams Satversmes 103. pants nākotnē."²⁸

Attiecībā uz tiesas lomu tiesnešu tiesību normu nozīmīguma noteikšanā doktrīnā ir izteikti viedokļi, ka vispārējā gadījumā konkrētā tiesneša, kas ir sastādījis nolēmumu, personīgai reputācijai nav nozīmes.²⁹ Šim viedoklim var piekrist vienīgi teorētiskā un vispārīgā līmenī. Lai gan informācija par tiesnesi, kurš sastāda nolēmumu, sākotnēji netiek publicēta, tomēr tiesas sastāva reputācijai un tiesas kopējai reputācijai tiesnešu tiesību radīšanas kontekstā

Augstākās tiesas Judikatūras nodaļas veiktajiem tiesu prakses apkopojumiem, kas precizējot būtu saucami par judikatūras apkopojumiem, nav juridiski zinātniskās pievienotās vērtības, tie vienoti avoti izskirē esošās judikatūras atziņas jeb tiesnešu tiesības par noteiktu tēmu.

Lai gan Augstākās tiesas judikatūrā atrodamajām juridiskajām atziņām ir lielāks pārliecinošs spēks, tas nenozīmē, ka zemāko tiesu spriedumos nav atrodamas

praksē ir zināma loma. Piemēram, ja referējošajam tiesnesim ir ilggadēja pieredze, attiecīgajā nolēmumā ietvertajām juridiskajām tēzēm praksē varētu tikt piešķirta lielāka loma nekā tām, kas ir ietvertas nepieredzējuša referējošā tiesneša nolēmumā, kura atziņas agrāk bieži apšaubītas tiesību doktrīnā.

Izvērtējot vispārējās kompetences un administratīvo tiesu nolēmumus kā avotu tiesnešu tiesību normām, tiesnesim un tiesas sastāvam kopumā ir nozīme arī citā aspektā. Respektīvi, izvērtējot izskatāmās lietas apstākļus un iederīgumu vispārējā tiesā izskatāmo lietu spektrā, tiesai būtu jāspēj iepriekš noteikt un paredzēt izskatāmās lietas nozīmību judikatūras veidošanā. Ķeroties pie tiesnešu tiesību normas izstrādes un, jo īpaši, izvēloties tās abstrakcijas vai konkrētuma pakāpi, tiesai jāvērtē lietas specifiskums. Jo plašāks ir iespējamo līdžīgo faktisko gadījumu loks, jo atbilstoši vispārīgāk formulējamā juridiskā atziņa. Un pretēji - ja lieta ir īpaši specifiska, tiesai būtu jāierobežo sava radošā darbība tiesnešu tiesību normu izstrādē vai pietiekami viennozīmīgi un skaidri jāierobežo radītās tiesnešu tiesību normas piemērojamība specifiskai lietu grupai. Pretējā gadījumā specifiskā lietā izdarīts secinājums, kas attiecīgi pats par sevi arī ir specifisks, nākotnē varētu tikt attiecināts uz daudz vispārīgāka rakstura lietām un līdz ar to radīt nepareizu tiesu praksi. Minētais attiecināms, piemēram, uz gadījumiem, kad tiesa ir spiesta skaift tā saukto mūžīgo pieteicēju lietas. Jāpiekrīt viedoklim, ka principiāli tiesu prakses secinājumi, piemēram, par tiesībām uz pieeju tiesai, nebūtu jāveido uz tādu sūdzību pamata, kuru izskatīšanu mēdz dēvēt par *frivolous litigation*. Tā ir bezmērķīga tiesāšanās, kas ne vien nevajadzīgi pārslogo tiesas, bet arī apgrūtina sabiedrību un degradē izpratni par tiesībām. Tieši šajās lietās pastāv risks izdarīt tādas secinājumus, kas neatbilstu saprātīgai procesa virzībai, proti, ierobežojot bezmērķīgu tiesāšanos, aizliegt arī pamatotus strīdus par principiāliem likuma interpretācijas jautājumiem.³⁰

2. Tiesu prakses apkopojumi

Atsevišķu un īpašu lomu judikatūras savstarpējā hierarhijā ieņem Augstākās tiesas Judikatūras nodaļas (agrāk - plēnuma) tiesu prakses apkopojumi. Tiem nav patstāvīgas³¹ (atsevišķa) tiesību avota lomas kā judikatūrai, jo tie nesatur fundamentāli jaunas, radošas tēzes par tiesību jautājumiem, tomēr kā avots, kas sistematizē, apkopo un atlasa juridiski pareizās un būtiskās judikatūras atziņas, tie ir ļoti nozīmīgi tiesu darba atvieglošanā. Augstākās tiesas Judikatūras nodaļas veidotie tiesu prakses apkopojumi lielā mērā ir tiesnešu tiesību normu apkopojumi, kas tās identificē, izskaidro un nosaka tiesu nolēmumos attīstītās tiesnešu tiesību normu robežas.

Piemēram, krimināltiesībās šīs tiesību avota (it īpaši plēnuma lēmumu, kad tie formāli bija vispārēji) loma vēsturiski ir bijusi īpaši nozīmīga. "Latvijas Republikas Augstākās tiesas loma vienotas tiesu prakses veidošanā noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas jomā ir bijusi ievērojama. Un īpaši šajā ziņā gribu uzsvērt Augstākās tiesas plēnuma lēmumu nozīmi. Plēnuma lēmumu projektu izstrādē aktīvu dalību ir ņēmuši krimināltiesību zinātnieki eksperti un jāatzīmē, ka daudzos plēnuma lēmumos atsevišķu krimināllietu kategorijās ir iestrādātas teorētiski pamatotas atziņas Krimināllikuma normu satura izpratnē. Ne velti tiesas savā praksē arvien vēl izmanto Plēnuma lēmumos paustās nostādnes, kaut arī to saistošais raksturs tiek noliegts."³²

Līdz 2003. gada 3. decembrim³³ likuma "Par tiesu varu" 49. panta otrā daļa noteica, ka Augstākās tiesas plēnums pieņem tiesām saistošus izskaidrojumus par likumu piemērošanu. Lietu izspriešanā, it īpaši krimināltiesībās, tiesas ļoti plaši izmantoja šo tiesību avotu, nereti pat atsaucoties uz plēnuma lēmumiem rezolūvīvajā daļā. Tā kā atbilstoši Satversmei un vairākiem konstitucionāliem pamatprincipiem - taisnīguma principam, varas dalīšanas principam un tiesneša neatkarības principam -³⁴ šāds likuma deleģējums nav pieļaujams, Satversmes tiesa to atzina par neatbilstošu Satversmei.³⁵ Daļa tiesībzinātnieku šādu soli kritizēja, uzsvērot, ka tādējādi zudīs pamats vienveidīgai un pareizai tiesību normu piemērošanai.³⁶ Šāds viedoklis atspoguļo neizpratni par tiesību normu izskaidrojumu juridisko dabu, proti, problemātisks agrākajā situācijā bija tieši šo skaidrojumu juridiski saistošais spēks, nevis to nozīme vienveidīgā tiesību normu piemērošanā, kas savu nozīmi nav zaudējusi arī šobrīd. Tiesām saistoša spēka "noņemšana" nenoved pie šādu izskaidrojumu neesamības, turklāt, ņemot vērā, ka tālākajā Augstākās tiesas plēnuma darbībā ieviestie tiesu prakses apkopojumi un šobrīd veidotie Judikatūras nodaļas tiesu prakses apkopojumi tiek publiskoti un visiem tiesību piemērotājiem ir brīvi pieejami, nav pamata bažām, ka tiesas varētu palikt bez augstākās tiesu instances sniegtās vienotās (apkopotās) izpratnes par konkrētu tiesību normu interpretāciju, tālākveidošanu vai jebkuru citu tiesības attīstošu praksi.

Augstākās tiesas Judikatūras nodaļas tiesu prakses apkopojumiem, kas precizējot būtu saucami par judikatūras apkopojumiem, nav juridiski zinātniskas pievienotās vērtības, tie vienotā avotā izsver un analizē esošās judikatūras atziņas jeb tiesnešu tiesības par noteiktu tēmu. Taču tiesu prakses apkopojumiem nenoliedzami ir pozitīva loma. Pirmkārt, Augstākās tiesas Judikatūras nodaļa, sastādot šos apkopojumus, analizē tiesu prakses atziņas un atlasa tās, kas iztur zinātnisku kritiku un atzīstamas par "labām un pareizām", lai tiktu pieskaitītas pie judikatūrai piederošām (proti - tiesnešu tiesību normas).³⁷ Tādējādi tiesību piemērotājam vairs nav vienmēr jāizsver katrā atsevišķā tiesas spriedumā ietvertās abstraktās juridiskās tēzes pareizība un nozīmība, viņš var izmantot Judikatūras nodaļas darba rezultātu. Otrkārt, apkopojumi atvieglo tiesību piemērotāja darbu precedentu meklēšanā un studēšanā, jo ir viegli pieejami.

Tajā pašā laikā judikatūras apkopojumiem praksē var būt arī maldinoša ietekme gadījumos, kad tiesas tos izmanto un uz tiem paļaujas, nepārbaudot, vai vēlāk, proti, pēc apkopojuma sagatavošanas, judikatūra nav mainījusies. Šādu kļūdu pieļāva, piemēram, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija savā 2009. gada 20. aprīļa spriedumā, un to konstatēja Augstākās tiesas Senāts.³⁸ Proti, apgabaltiesa bija norādījusi, ka izmaksātā atlīdzība par darba piespiedu kavējumu nav uzskatāma par darba samaksu Darba likuma 59. panta izpratnē, jo persona šajā laikā nav strādājusi. Šāda secinājuma pamatošanai tiesa bija atsaukusies uz judikatūru, kas analizēta Civillietu departamenta 2004. gada apkopojumā "Par likumu piemērošanu, izšķirot tiesās strīdus, kas saistīti ar darba līguma izbeigšanos vai grozīšanos". Taču šādu agrāk izteiktu viedokli Senāts bija mainījis ar 2008. gada 29. oktobra spriedumu lietā Nr. SKC-375/2008, atzīstot, ka jēdziens "atlīdzība par darbu" tulkois nepamatoti sašaurināti. Līdz ar to mainījusies arī judikatūra, kas šobrīd turklāt atbilst arī EST judikatūrai minētajā jautājumā. Apgabaltiesa, paļaujoties uz judikatūras apkopojumu un nepārbaudot judikatūras attīstību pēc šī apkopojuma sagatavošanas, līdz ar to bija pieļāvusi kļūdu, ne tikai izspriežot lietu pēc būtības, bet arī pietiekami kvalitatīvi nepārbaudot aktuālās tiesnešu tiesību normas (tajā skaitā arī EST tiesnešu tiesību normas). Autore tomēr paļaujas, ka minētais piemērs neliecina par vispārēju tendenci un tādējādi nepadara judikatūras apkopojumus par negatīvi vērtējamu un maldinošu parādību. Kopumā judikatūras apkopojumi, ciktāl tiesa pārliecinaš par to aktualitāti, ir noderīgs tiesnešu tiesību informācijas avots.

Saskaņā ar likuma "Par tiesu varu" 28.⁶ pantu Tiesu informatīvās sistēmas ietvaros Augstākā tiesa veido judikatūras datubāzi, kurā iekļautā informācija ir vispārpieejama. "Pieejama un saprotama judikatūra, kasācijas instances tiesas sniegtā problēmjautājumu analīze un interpretācija ir būtisks instruments zemāko instanču tiesu izglītošanā un tiesu nolēmumu kvalitātes veicināšanā, procesa dalībniekiem prognozējamas tiesu prakses nodrošināšanā, kā arī tiesību pilnveidošanas veicināšanā."³⁹ Nepārprotami, publiskas pieejamības veicināšana un stimulēšana ne tikai kalpo par tiesnešu tiesību efektivitātes garantu, bet arī veicina judikatūras pārzināšanu un tiesnešu tiesību autoritāti.

Tiesu informatīvās sistēmas Judikatūras datubāze tika atklāta 2006. gada jūnijā, un tajā līdz 2010. gada jūlijam publicēti 864 Senāta nolēmumi. Judikatūras datubāzē būtu iekļaujami visu līmeņu tiesu nolēmumi, kas ir pirmais solis vienveidīgas tiesu prakses veidošanā. Šobrīd tajā tiek ietverti vienīgi AT Senāta, proti, kasācijas instances, nolēmumi, kas nevarētu tikt uzskatīti par pilnvērtīgu judikatūras avotu ilgtermiņā (it īpaši ņemot vērā lietu un jautājumu kategoriju, kas līdz izskatīšanai Senātā vispār nenonāk, taču par ko ir vērā ņemama judikatūra). Datubāzes mērķis ir palīdzēt tiesniešiem lietas izspriešanā analogiskos gadījumos, samazināt lietu izskatīšanas laiku, kā arī veicināt vienveidīgu un stabilu tiesu praksi,⁴⁰ taču tās mērķim būtu jābūt arī plašākam, ne tikai uz tiesu vērstam. Sākotnēji datubāze bija pieejama tikai Tiesu informatīvās sistēmas lietotājiem. Principiāli svarīgi tiesu nolēmumi, interesanti juridiski kāzusi un sarežģīti risinājumi tiek publicēti žurnālā "Jurista Vārds", aktuāli Senāta nolēmumi tiek publicēti arī Augstākās tiesas mājaslapā, tomēr tie nenodrošina nepieciešamo judikatūras publiskās pieejamības līmeni. Šobrīd judikatūras datubāze ir publiski pieejama, bet tā tiesas nolēmumu daļa, kas ir laikus pieejama elektroniskā formā tiesu mājaslapās, ir selektīva un nepilnīga, judikatūras faktiskā pieejamība un efektivitāte būtu būtiski uzlabojama.

Tiesnešu tiesību attīstības un pilnveidošanas kontekstā nozīmīgs ir likuma "Par tiesu varu" 49.¹ pants par Tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulci (tiesnešu kopsapulce), kas no likumdevēja puses normatīvi norāda uz tiesnešu tiesību nozīmes apliecināšanu, atzīšanu. Minētais pants noteic:

tiesnešu tiesības vai ka tām nebūtu nozīmes. Līdz brīdim, kad augstāka tiesa lemj par noteiktu jautājumu, zemākas tiesas nolēmumiem ir būtiska nozīme, jo tie var palīdzēt iepriekš paredzēt, kurā virzienā attīstīsies tiesnešu tiesības konkrētajā jautājumā.

"(1) Tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulce ir koleģiāla institūcija, ko aktuālu tiesību jautājumu apspriešanai sasauc Augstākās tiesas priekšsēdētājs.

(2) Tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulce apspriež aktuālus tiesību normu interpretācijas jautājumus, lai nodrošinātu vienveidību tiesību normu piemērošanā.

(3) Tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulce savu viedokli par tiesību normu interpretācijas un piemērošanas jautājumiem formulē kā lēmumu, kas tiek publicēts."

Tādējādi pie Augstākās tiesas ar normatīvu tiesību aktu ir izveidota institūcija, kuras uzdevums ir rūpēties par vienveidīgas judikatūras attīstību, tātad - arī par tiesnešu tiesību kvalitatīvu izstrādi un piemērošanu. No tiesību sistēmas stabilas attīstības viedokļa, viens no šādas institūcijas darbības uzdevumiem tiesnešu tiesību aspektā ir nodrošināt to attīstību, kā arī risināt tiesnešu tiesību normu savstarpējos konfliktus, ja tādi konstatēti, pat gadījumā, ja tas gramatiski likuma tekstā tā nav noteikts. Proti, kopumā - rūpēties par tiesnešu tiesību kvalitāti un attīstību. Līdz ar to vispārējās jurisdikcijas un administratīvo tiesu radītajām tiesnešu tiesībām ir nodrošināts papildu instruments to radīto tiesnešu tiesību kvalitātes kontrolei un nodrošināšanai, tādā veidā garantējot arī atbilstošas tiesnešu tiesību daļas autoritāti. Lai gan, kā tas vēlāk tiks uzsvērts, faktiskā nozīme un ietekme uz tiesnešu tiesību attīstību un judikatūras stabilitāti šādai institūcijai ir neliela, jo tā nespriež tiesu un tiesā veidā nedz rada, nedz izmaina tiesnešu tiesību normas.

3. Satversmes tiesa

Judikatūrā ietilpst visu instanču tiesu nolēmumi, taču "lielāka autoritāte ir augstāko tiesas instanču - Satversmes tiesas un Augstākās tiesas - nolēmumiem".⁴¹ Konstitucionālajai tiesai ir daudz lielāka nozīme nekā augstākajām apelācijas institūcijām vai uzraudzības institūcijām. Tās ir iesaistītas politiskās varas un leģitīmā spēka realizācijā.⁴² Lai gan kasācijas instances un Satversmes tiesas veidotajai judikatūrai nav izteiktas savstarpējas pakārtotības (Satversmes tiesai atbilstoši Satversmē un Satversmes tiesas likumā noteiktajai kompetencei nav paredzētas tiesības izvērtēt vispārējās jurisdikcijas tiesu nolēmumu tiesiskumu⁴³), tomēr tas, ka Satversmes tiesas spriedumi ir obligāti⁴⁴ visām valsts un pašvaldību institūcijām, iestādēm un amatpersonām, ieskaitot tiesas, kā arī fiziskām un juridiskām personām,⁴⁵ norāda uz Satversmes tiesas spriedumu neapšaubāmi nozīmīgāku lomu. Tie ir obligāti visām tiesu instancēm visās tiesību nozarēs.

2009. gada 10. decembrī Saeima pieņēma grozījumus Satversmes tiesas likumā,⁴⁶ cita starpā grozot šī likuma 32. panta otrās daļas redakciju un nosakot, ka "Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām".

Grozījumu likumprojekta anotācijā atzīts, ka Satversmes tiesas likuma 32. panta otrajā daļā nepietiekami precīzi ir norādīts, kam ir saistošs Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā tiesību normas interpretācija. Satversmes tiesā tiek iesniegti jauni pieteikumi par līdžgiem jautājumiem, kaut gan, piemēram, vienas pašvaldības saistošie noteikumi, kas izdoti saskaņā ar spēkā esošu, bet nepareizi interpretētu Aizsargjoslu likuma normu, ir jau atzīti par spēku zaudējušiem.⁴⁷

Tātad kopš 2010. gada 1. janvāra Satversmes tiesas likuma 32. panta otrajā daļā ir uzsvērts, ka Satversmes tiesas sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir vispārobligāta. Abstrahējoties no loģiski izrietošiem jautājumiem par to, kas uzskatāma par "attiecīgo tiesību normu", kuras interpretācija ir vispārsaistoša atbilstoši šī panta daļas jaunajam formulējumam, tomēr jāuzsver, ka šāds likuma noteikums dod nepārprotamu pamatu secinājumam par Satversmes tiesas radīto tiesnešu tiesību noteikumu (pieņemot, ka "interpretācija" šeit domāta plašākā nozīmē un ietver arī tiesību tālākveidošanu un citas juridiskās metodes) obligātu un vispārsaistošu spēku. Šis vispārsaistošais spēks turklāt ir iepriekš noteikts un vienādi saistošs visiem, visām tiesām un arī pašam likumdevējam. Minēto apstākļu dēļ, līdžīgi kā EST un ECT radītās tiesnešu tiesības, arī Satversmes tiesas radītās tiesnešu tiesības būtu nošķiramas no pārējām tiesnešu tiesībām, jo būtiski atšķiras no tām.⁴⁸

Tiesas autoritātes līmeni bez tās formālās vietas tiesu sistēmā ietekmē arī daudzi citi faktori, piemēram, tiesnešu pilnvaru termiņš un statuss, spriedumu kontinuitāte un tiesas viedokļa pastāvība, tiesnešu personība, lēmumu izpildes efektivitāte, neietekmējamība. Tiesas autoritāte likumakarīgi iespaido arī tās izstrādāto un atbalstīto tiesnešu tiesību normu autoritāti un ietekmē to piemērošanu.

Satversmes tiesas veidotās judikatūras atziņas nav apspriešanas pēc to iekšējās pareizības, proti, tiesa nevar noraidīt kādas atziņas izmantošanu konkrētā gadījumā, pamatojoties uz argumentu par tiesas rīcībā esošu jaunāku vai labāku atziņu.⁴⁹ Konstitucionālās tiesas spriedumiem ir ne tikai formāli saistošs spēks, tie tiek uzskatīti par īpaši svarīgiem arī no saturiskā viedokļa.⁵⁰

Konstitucionālās tiesas radītie tiesību noteikumi tiesnešu tiesību un konstitucionālo tiesību jaunrade gadījumos, kad konstitucionālo tiesu atklāj jaunu juridisku noteikumu, interpretējot vai veicot tiesību tālākveidošanu konstitūcijas rakstfajam tekstam. Tādējādi konstitucionālās tiesnešu tiesības savā formāli saistošajā spēkā ir vistuvāk likumdevēja pozitīvizētajiem normatīviem tiesību aktiem, rakstfajam tiesību normām, bet juridiskā spēka ziņā - pat likumam pāri stāvošas.⁵¹ Par konstitucionālās tiesas radīto tiesnešu tiesību juridisko rangu teorijā ir izteikti viedokļi, ka tās ir pakārtotas konstitūcijai, bet pārākas par parlamentāri pieņemtajiem likumiem.⁵² Tēzes otrajai daļai var piekrist pilnībā, taču attiecībā uz pirmo daļu tomēr jāņem vērā normas un tai piesaistīto tiesnešu tiesību savstarpējās attiecības. Tās izriet no tiesību normu juridisko spēku noteicošajām pazīmēm - kārtības, kādā var grozīt, un subjekta, kas var grozīt, attiecīgo normu. Tā kā pati Satversmes tiesa var grozīt savu agrāko nostāju un, pietiekami pamatojot, nepieciešamības gadījumā modificēt savas tiesnešu tiesības, bet parlamentam šādu tiesību attiecībā uz Satversmes tiesas tiesnešu tiesībām nav, tad varētu apgalvot, ka Satversmes tiesas radītiem konstitucionālo tiesnešu tiesību noteikumiem ir konstitūcijai pielīdzināms juridisks spēks. Tas lielā mērā saistāms ar faktu, ka to, kas ir konstitūcija, nosaka konstitucionālās tiesas nolēmumi.

Lai gan (nacionālā līmenī) konstitucionālās tiesas radītajām tiesnešu tiesībām ir augstākais rangs pārējo tiesnešu tiesību normu vidū (tām vienīgajām ir likumā noteikts vispārsaistošs spēks), tomēr šis apstāklis ir vērtējams neatkarīgi un atsevišķi no konstitucionālās tiesas spriedumos ietvertajiem lēmumiem konkrētās lietas risināšanai par kādas konkrētas rakstfajā tiesību normas vai tās trūkuma antikonstitucionalitāti (rezolūtvā daļa), kas noteiktos gadījumos tiek vērtēts kā kvazileģislatīva darbība (spēkā esošu rakstfajā tiesību normu atzīšana par prettiesiskām un spēkā neesošām). Tiesnešu tiesību radīšanas un lietas izšķiršanas funkcija ir jānošķir. Lietas izšķiršanā varas dalīšanas principam ir lielāka nozīme un tas prasa lielāku uzmanību nekā tiesas radīto tiesnešu tiesību kontekstā. Tomēr arī tad, piemēram, Satversmes tiesa pati nosaka savas no varas dalīšanas principa izrietošās darbības robežas. "Lai izvairītos no situācijas, kad konstitucionālās pārbaudes rezultātā tiek pārkāpts varas dalīšanas princips, Satversmes tiesa savos spriedumos izvairās formulēt tiesību normas vai noteikt, kā likumdevējam tās būtu formulējamas. Tādējādi pastāv abpusējs respekts - likumdevējs ņem vērā konstitucionālās pārbaudes rezultātā doto slēdzienu, un Satversmes tiesa respektē likumdevēja rīcības brīvību."⁵³ Kā jau norādīts, Satversmes tiesa savos spriedumos izvairās formulēt tiesību normas tikai tiktāl, cik tas attiecināms uz konstitucionālās sūdzības vai pieteikuma pamatā esošās tiesību normas pārformulēšanu vai jaunu radīšanu, ja tā atzīta par antikonstitucionālu.

Konstitucionālā tiesa rada spēkā esošās rakstfajās konstitūcijas tekstam papildu noteikumus, tekstu, kas formālajā konstitūcijā nav atrodams. Ar savām tiesnešu tiesību normām Satversmes tiesa gan papildina Satversmes formālo tekstu, gan arī rada tās normu interpretācijas noteikumus un principu konkretizācijas normas. Tā, piemēram, spriedumā lietā Nr. 03-04(98)⁵⁴ Satversmes tiesa interpretēja Satversmes 21. pantu, kas noteic, ka iekšējās darbības un kārtības noteikšanai Saeima izstrādā sev kārtības rullī. Saeimas darba valoda ir latviešu valoda. Lietas ietvaros Satversmes tiesai bija jālemj par tādu noteikumu piemērošanu un šo darbību tiesiskumu, ko Saeima izstrādā, bet kas nav noteiktas Saeimas kārtības rullī. Satversmes tiesa secināja: "Kārtības rullī mērķis ir noteikt tādu Saeimas darba kārtību, kas, realizējot vairākuma gribu, vienlaikus garantē arī mazākuma tiesības un nodrošina Saeimas darba efektivitāti. Tomēr Kārtības rullis nereglamentē visas situācijas izmēloši. Atsevišķos gadījumos Saeimas darbības procedūra noteikta citos likumos un Saeimas lēmumos. Saeimas darbību reglamentējošas normas ir arī Ministru kabineta iekārtas likumā. Tas nav pretrunā ar Satversmes 21. pantu, jo šajā pantā ietvertais jēdziens "kārtības rullis" iztulkojams plašāk, proti, kā tādu normu kopumu, kuras regulē parlamentā darbību. [...] Kārtības rullis neizslēdz tādu lietu izskatīšanu, kas nav tieši paredzētas Kārtības rullī. Tāpat Kārtības rullis neliedz izskatīt lietas saskaņā ar parlamentārām paražām, ciktāl tās nav pretrunā ar Kārtības rullī." Šajā lietā Satversmes tiesa nodibināja robežas jēdzienam "Saeimas kārtības rullis", uzsvērtā materiālo raksturu un nepieciešamību šo jēdzienu saprast paplašināti, tas ir, kā visu to normu kopumu, kas regulē Saeimas

darbību, bet ne tikai formālo likumu ar nosaukumu "Saeimas kārtības rullis", kaut arī tas veidotu parlamentārās darbības regulējuma pamatu. Satversmes tiesa identificēja tiesnešu tiesību normu, kas papildina Satversmes 21. panta pirmo teikumu. Ja arī Satversmes tiesas izstrādātā atziņa nepapildina normas tekstu, tā ir būtiska šīs normas galvenā jēdziena (kārtības rullis) turpnācā izpratnē.

Par konstitucionālo tiesnešu tiesību normu radīšanu liecina arī viena no sarežģītākajām un skandalozākajām Satversmes tiesas lietām. Detalizēti analizējot Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2007-10-0102⁵⁵ (Robežlīguma lieta) ietvertos secinājumus, iespējams konstatēt, ka Satversmes tiesa būtībā ir tālākveidojusi Satversmes 3. panta tekstu,⁵⁶ secinot: "vērtējot Robežlīguma atbilstību Satversmei un 1990. gada 4. maija Neatkarības deklarācijai, jāsecina, ka Abrenes apvidus Satversmes izstrādāšanas brīdī netika uzskatīts par Latgales neatņemamu sastāvdaļu, bet gan par jauniegūtu teritoriju, ko Latvija pievienoja savai teritorijai pēc Miera līguma spēkā stāšanās. Tādējādi Robežlīgums neaizskar Latvijas teritorijas, kuru veido četri novadi, nedalāmību, un atbilst Satversmes 3. pantam". Tādējādi Satversmes tiesa faktiski modificēja Satversmes 3. pantu, nosakot, ka Latvijas valsts teritoriju veido dažāda statusa teritorijas un "ar Latgales jēdzienu Satversmes 3. pantā apzīmēti Vitebskas guberņas Ludzas, Rēzeknes un Daugavpils apriņķi. Savukārt Abrenes apvidus uzskatāms par jauniegūtu teritoriju, ko Latvija pievienoja savai teritorijai pēc Miera līguma spēkā stāšanās". Tā kā Satversmes 3. pants atsaucas uz pastāvošajām Latvijas valsts robežām un konkrētiem starptautiskajiem līgumiem, kas 1922. gadā ietvēra arī 1920. gada Miera līgumu, un nav argumentu, ka Satversmes 3. pants nenoteiktu visu Latvijas valsts teritoriju,⁵⁷ jāsecina, ka šajā lietā Satversmes tiesa ir veikusi Satversmes 3. panta teleoloģisko redukciju, pie tam ar kritiski vērtējamu pamatojumu.

Satversmes tiesa ir galvenā Satversmes interpretētāja un papildinātāja. Tā ir arī galvenais subjekts, kas nodrošina Satversmes lakoniskā teksta modernu izpratni jeb to, ka, lai arī nav mainījies tās normu "burts", nepārprotami laikam līdzī mainās Satversmes "gars" un tās normu interpretācija.⁵⁸ Robežu starp interpretāciju un tālākveidošanu Satversmes normu kontekstā ir sarežģīti praktiski noteikt to lakonisma dēļ, tomēr nav šaubu, ka modernas demokrātiskas republikas⁵⁹ kritērijs, ko pati Satversmes tiesa atzinusi par vadlīniju Satversmes normu interpretācijā un tālākveidošanā un kam seko arī pārējās tiesas,⁶⁰ lielākajā daļā gadījumu noved pie esošā normu teksta grozīšanas vai papildināšanas ar tiesnešu tiesību palīdzību.

Satversmes tiesas veidotās judikatūras atziņas nav apspriežamas pēc to iekšējās pareizības, proti, tiesa nevar noraidīt kādas atziņas izmantošanu konkrētā gadījumā, pamatojoties uz argumentu par tiesas rīcībā esošu jaunāku vai labāku atziņu.

Satversmes tiesas radītajām tiesnešu tiesībām ir būtiska loma, piepildot ar saturu nenoteiktus juridiskus jēdzienus. Tās satur ne tikai obligāti piemērojamas tēzes par dažāda līmeņa normatīvajos aktos ietverto nenoteiktu juridisku jēdzienu piepildīšanu, bet galvenokārt tēzes par Satversmes normās atrodamo jēdzienu saturisko piepildīšanu, kas ir daudz vispārīgākas, abstraktākas un, it īpaši nodaļā par cilvēktiesībām, tajās ir vairākas ģenerālklausulas. Ievērojot to īpašo abstraktumu, lakonismu un jēdzienisko ietilpību, konstitucionālo nomu interpretācijai ir diskursīvs raksturs, jo pat metodoloģiski perfekts darbs nedod absolūti pareizas, neapstrīdamas atbildes, tomēr tiesa identificē argumentus un pretargumentus un galu galā taša uz "labākajiem argumentiem" balsītu spriedumu.⁶¹

Satversmes tiesa vairākos savos spriedumos ir saturiski piepildījusi Satversmes 92. pantā ietverto nenoteiktu juridisku jēdzienu "taisnīga tiesa",⁶² kas ne tikai var kalpot par avotu citām tiesām šī jēdziena izpratnes formulēšanai, bet arī konkrētīzē no šī jēdziena izrietošos noteikumus, kas jāievēro visām tiesām kā "taisnīgām" tiesām. Lietā Nr. 2001-10-01 Satversmes tiesa norāda, ka jēdziens "taisnīga tiesa" ietver divus aspektus, proti, "taisnīga tiesa" kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un "taisnīga tiesa" kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā šī lieta tiek izskatīta. Pirmajā aspektā šis jēdziens tulkojams sasaistē ar Satversmes 6. nodaļu, otrajā – sasaistē ar tiesiskās valsts principu, kas izriet no Satversmes 1. panta. Satversmes 92. pants paredz gan pienākumu izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu, gan arī pienākumu pieņemt attiecīgas procesuālās normas.⁶³ Lietā Nr. 2002-06-01 tiesa sīkāk atklāj viena ģenerālklausulas aspekta būtību, norādot, ka "taisnīga tiesa" kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process nozīmē taisnīgu lietas izskatīšanu, proti, katrā konkrētā gadījumā tiesai jāievēro taisnīguma princips. Savukārt, tā kā tiesas darba rezultāts ir tiesas spriedums, tad ar jēdzienu "taisnīga tiesa" galvenokārt tiek saprasts jēdziens "taisnīgs spriedums".⁶⁴ Turpinot ģenerālklausulas saturisko piepildīšanu, lietā Nr. 2003-03-01 tiesa papildina, ka "taisnīgas tiesas" jēdziens ietver arī pušu līdzvērtīgu iespēju principu,⁶⁵ taču neietver tiesības ikvienu civillietu⁶⁶ un administratīvā pārkāpuma lietu⁶⁷ pārsūdzēt apelācijas instancē.

Istenojot konstitucionālo kontroli, Satversmes tiesa tomēr ne tikai rada konstitucionālās tiesnešu tiesības, bet arī zemāka līmeņa tiesnešu tiesības, kas rodas, interpretējot likumus un citus normatīvos aktus, kuru atbilstību Satversmei tiesa izvērtē. Tādējādi Satversmes tiesa nereti rada arī jaunu tiesisko regulējumu, kas vairs nav konstitucionālā līmeņa regulējums. Respektīvi, Satversmes tiesa ne tikai formulē oficiālo Satversmes doktrīnu, bet, atzīstot kādu normatīvo tiesību aktu par Satversmei atbilstošu, arī zināmā mērā sankcionē likumdevēja darbību rezultātu. Izvēloties vienu no vairākiem iespējamām apstrīdētā normatīvā tiesību akta interpretācijas alternatīvām, Satversmes tiesa var noteikt tam atšķirīgu nozīmi, nekā tā ir bijusi saskaņā ar līdzšinējām vispārējās kompetences tiesu tiesnešu tiesībām, un noteikt, ka tikai šāda attiecīgā normatīvā tiesību akta interpretācija nav pretrunā ar Satversmi.⁶⁸ Arī šajā aspektā ir nozīme grozījumiem Satversmes tiesas likumā.⁶⁹

Kā atzinusi pati Satversmes tiesa, zināmā veidā Satversmes tiesa pilda arī pozitīvā likumdevēja funkciju. Visbiežāk tas notiek gadījumos, kad Satversmes tiesa ar savu spriedumu atzīst kādu normu par spēkā neesošu, bet tajā pašā laikā konstatē, ka līdz brīdīm, kamēr likumdevējs izlabos savas kļūdas, ir nepieciešams pagaidu tiesiskais neregulējums.⁷⁰ Ir spriedumi, kuros Satversmes tiesa ir norādījusi, ka līdz brīdīm, kamēr likumdevējs izlabos savas kļūdas, iestādēm un tiesām ir jāpiemēro par nelikumīgām atzītās tiesību normas atbilstoši Satversmei un Latvijai saistošajām starptautisko tiesību normām,⁷¹ kā arī ievērojot Satversmes spriedumā norādīto.⁷² Ja tas ir nepieciešams un iespējams, Satversmes tiesa sava sprieduma nolēmumu daļā var atzīt, ka juridisko spēku atgūst tiesību normas, kas grozītas ar tādu apstrīdēto aktu, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normām.⁷³

Līdzīgi kā Eiropas Savienības Tiesa, arī Satversmes tiesa savos nolēmumos pati ir uzsvērusi savu juridisko atziņu vispārēju piemērojamību un saistošo spēku. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2007-12-03⁷⁴ ietvērusi norādi, kas, paplašināti interpretējot, varētu norādīt uz nepieciešamību ievērot un nodrošināt Satversmes tiesas judikatūrā izteikto atziņu, proti, tiesnešu tiesību, īstenošanu praksē. Tiesa norādīja: "Satversmes tiesa vērs Ministru kabineta uzmanību uz nepieciešamību gādāt par valsts pārvaldes iestāžu sadarbību nolūka nodrošināt efektīvu teritorijas plānošanas kontroli, kā arī uz pienākumu nodrošināt Satversmes tiesas spriedumu saistošo spēku." Jāsecina, ka Satversmes tiesa ir norādījusi Ministru kabinetam uz pienākumu gādāt par to, lai vietējo pašvaldību saistošo noteikumu regulējums nebūtu pretrunā ar Satversmes tiesas judikatūrā noteikto (kas šobrīd jau tiešā veidā ir noteikts arī Satversmes tiesas likuma 32. panta otrajā daļā). Lai gan konkrētajā lietā šī atziņa un norāde saistāma ar lietas faktiskajiem apstākļiem un to, ka lietā iesaistītā pašvaldība nebija pienācīgi izpildījusi uz to attiecinātu iepriekšēju Satversmes tiesas spriedumu, tomēr kontekstā ar Satversmes tiesas likuma 32. pantā noteikto šai tiesas norādei iespējams piešķirt plašāku tvērumu, attiecinot to uz Satversmes tiesas spriedumu obligātā spēka nodrošināšanu kopumā.

4. Eiropas Savienības Tiesa un Eiropas Cilvēktiesību tiesa

Svarīga nozīme ir Eiropas Savienības Tiesas (EST) judikatūrai, kas Latvijas iestādēm un tiesām ir obligāta, piemērojot Eiropas Kopienas tiesību normas, un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai, kas ir obligāta, interpretējot Eiropas cilvēka tiesību pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un caur to netieši interpretējot Satversmē garantētās pamattiesības.⁷⁵

ES līgumu un primāro normatīvo aktu daba attaisno EST plašās iespējas tiesību normu interpretācijas, tālākveidošanas un citu tiesības attīstošu metožu izmantošanā. Pirmkārt, līgumi ir kompromisa produkts starp dalībvalstīm, kam ir kopīgi galamērķi, tomēr atšķirīga ekonomiskā, sociālā, politiskā situācija un likumdošanas bāze un ir iespējami ļoti atšķirīgi viedokļi par konkrētām politiskām jomām. Otrkārt, līgumi pēc savas dabas ir programmatiski, tādējādi akcentējot politikas virzienu vispārējos terminos, nedodot precīzas definīcijas. Treškārt, jāņem vērā arī normatīvo aktu daudzvalodība, kas arī nosaka to, ka tur lietotie jēdzieni tiek veidoti pēc iespējas vispārīgāk, ievērojot to nozīmi daudzo dalībvalstu valodu versijās. Līdz ar to Eiropas Savienības tiesa ir spiesta pildīt augsta līmeņa radošu lomu šo neskaidro un nenoteikto noteikumu, koncepciju un vērtību izvēršanā un izvērtēšanā.⁷⁶

EST nolēmumiem par kopienas tiesiskā regulējuma spēkā esamību ir *erga omnes* efekts. EST tiesnešu tiesību normas atbilst visām vispārsaistošās tiesību normas

pazīmēm. EST tiesnešu tiesību loma ir strikta, un nacionālajām tiesām nav tiesību nedz tās modificēt, nedz no tām atkāpties, pat īpaši pamatojot. Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) tiesnešu tiesību normām ir obligāts raksturs un vispāršaistošs spēks attiecībā uz Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas⁷⁷ (Konvencija) normu īstenošanu un interpretāciju. Savukārt attiecībā uz citos starptautiskos vai nacionālos normatīvajos tiesību aktos noteikto cilvēktiesību izpratnes veidošanu, ko nenosdz Konvencijas noteikumi, ECT tiesnešu tiesību normas izmantojamās argumentatīviem un interpretācijas nolūkiem. Konvencijas normas tikai kopsakarā ar ECT tiesnešu tiesību normām veido pilnvērtīgu ar Konvenciju noteikto cilvēktiesību saturu, un no ECT sniegtās interpretācijas atšķirīgi risinājumi pieļaujami vienīgi attiecībā uz cilvēktiesībām, ko valstis nacionālā līmenī noteikušas papildus.⁷⁸

No iepriekšējās analīzes izriet, ka Satversmes tiesas, EST un ECT radītajām tiesnešu tiesībām ir īpaša vieta pārējo tiesnešu tiesību vidū.

Satversmes tiesa rada konstitucionāla ranga tiesnešu tiesības un arī zemāka ranga tiesnešu tiesības saistībā ar zemāka juridiska spēka normatīvo tiesību aktu izpratni un piemērošanu. Satversmes tiesas tiesnešu tiesības ir vienīgās tiesnešu tiesības Latvijā, kurām ar formālo likumu ir piešķirts obligāts statuss un kuras tiek izsludinātas, publicējot oficiālajā laikrakstā, turklāt Satversmes tiesas spriedumi satur oficiālo Satversmes interpretāciju, kas pieder pie normatīvās interpretācijas veida legalās interpretācijas. Normatīvās interpretācijas rezultāts ir pielīdzināms attiecīgajam normatīvajam tiesību aktam, tam ir obligāts spēks.

EST spriedumu saistošais spēks ir analogisks precedentu saistošajam spēkam *stare decisis* sistēmā - tiem ir vispāršaistošs spēks. Tā kā pati tiesa veido Kopienas tiesību principus un nosaka to prevalējošo spēku pār rakstītajām tiesībām, tad EST radītajām tiesnešu tiesībām zināmos gadījumos ir pat par primārajiem Eiropas Savienības tiesību avotiem lielāks spēks. EST judikatūras loma ir strikta, un nacionālajām tiesām nav tiesību nedz to modificēt, nedz no tās atkāpties, pat īpaši to pamatojot. Līdzīgi arī ECT tiesnešu tiesību normām ir obligāts raksturs un vispāršaistošs spēks attiecībā uz Konvencijas normu īstenošanu un interpretāciju. Savukārt attiecībā uz citos starptautiskos vai nacionālos normatīvajos tiesību aktos noteikto cilvēktiesību izpratnes veidošanu, ko nenosdz Konvencijas noteikumi, ECT tiesnešu tiesību normas izmantojamās argumentatīviem un interpretācijas nolūkiem.

II. Citi faktori, kas noteic tiesas autoritāti

Tiesas autoritātes līmeni bez tās formālās vietas tiesu sistēmā ietekmē arī daudzi citi faktori, piemēram, tiesnešu pilnvaru termiņš un statuss, spriedumu kontinuitāte un tiesas viedokļa pastāvība, tiesnešu personība, lēmumu izpildes efektivitāte, neietekmējāmība. Tiesas autoritāte likumsakarīgi iespaido arī tās izstrādāto un atbalstīto tiesnešu tiesību normu autoritāti un ietekmē to piemērošanu.

Lai stiprinātu ECT autoritāti, piemēram, tiek īstenota Konvencijas reforma, kas ieviesta ar tās Četrdpadsmito protokolu.⁷⁹ Dažādām tiesām ir atšķirīga autoritāte un to spriedumiem ir atšķirīga ietekme uz tiesību attīstību. To nosaka, pirmkārt, tiesu sistēmas decentralizētā hierarhija gan vispārējās kompetences, gan administratīvajās tiesās un tiesu instanču sistēma. Augstākas instances tiesa ir tiesīga atcelt zemākas instances tiesas spriedumu, bet zemākas instances tiesa noteiktos tiesību jautājumos ievēro augstākas instances tiesas nostāju, proti, no tās radītajām tiesnešu tiesībām. Tāpat tiesu sistēmas hierarhiskums uzliek par pienākumu Augstākajai tiesai rūpēties par vienveidīgu tiesību piemērošanu, ieskaitot vienveidīgas judikatūras attīstību un tiesnešu tiesības. Augstākās tiesas Tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulce apspriež aktuālus tiesību normu interpretācijas jautājumus, lai nodrošinātu vienveidību tiesību normu piemērošanā.⁸⁰ Otrkārt, lielāku tiesnešu tiesību noteikumu dominanti augstāka līmeņa tiesās ietekmē arī psiholoģiski un socioloģiski apstākļi. Respektīvi, tā sauktais imitēšanas likums un turpinātības likums.⁸¹ Zemākas tiesas tiesnesim ir izdevīgi sekot hierarhiski augstākas tiesas piedāvātajam modelim, it īpaši, ja augstākas tiesas spriedums ir balsīts uz skaidri definētu jauno tiesnešu tiesību noteikumu vai principu. Imitēšanas likums izpaužas arī tādējādi, ka tiesām ir jāseko augstāku tiesu judikatūrai, lai to taistītu spriedumi netiktu atcelti. Savukārt turpinātības likums balstās vispārējā atzinumā, ka tiesu spriedumos ir vēlama turpinātība un konsekvence. Tas nozīmē, ka pat tā paša līmeņa tiesai ir nepieciešams īpašs pamatojums un pietiekama argumentācija, lai atkāptos no savas iepriekšējās vai augstākas tiesas radītā tiesnešu tiesību noteikuma vai izmainītu to. Rezultātā tiesas, lai gan tiesnešu tiesību normatīvais spēks nav formāli noteikts, jūt pat lielāku pienākumu piemērot tiesnešu tiesības, kā tas dažkārt ir precedentu tiesību sistēmā.⁸²

Kā tas tika parādīts, tiesas, kas rada tiesnešu tiesību noteikumu, vieta tiesu sistēmā ietekmē attiecīgās tiesnešu tiesību normas piemērošanu un efektivitāti, kā arī rada, palielina vai samazina uzticēšanos šai tiesību normai. Tomēr minētie apstākļi neietekmē tiesnešu tiesību normas juridisko spēku kā tādu. Tie izraisa vienīgi augstāku pārbaudes līmeni, kas piemērojams attiecīgās tiesnešu tiesību normas likumības un tiesiskuma pārbaudei, kā arī atstāj nākamajām tiesām, kad tās izskata līdzīgas lietas, lielāku pienākumu pašām izvērtēt visus tiesnešu tiesību normas radīšanas pamatā bijušos apstākļus un argumentus un, iespējams, pat izstrādāt šo pašu tiesību normu no jauna (proti, atkārtoti un pilnīgāk pamatojot izstrādes nepieciešamību un satura veidošanas principus).

III. Tiesnešu tiesību stabilitāte un tiesnešu tiesību normu konsekventa piemērošana

Tiesnešu tiesību noteikuma atkārtota un konsekventa piemērošana ir parādība, ko nereti dēvē par stabilu judikatūru. Tas nozīmē, ka konkrēts tiesas izstrādāts noteikums vai princips tiek nemainīgi piemērots vairākos spriedumos. Sekot agrākā spriedumā izteiktai juridiskai tēzei nozīmē veicināt tiesu prakses vienveidību.⁸³ Tiesnešu tiesību noteikumam ir lielāka autoritāte, ja tas ir saistīts ar konsekventu piemērošanas gadījumu virkni, nekā gadījumā, ja tas ir ietverts tikai vienā nolēmumā. Atkārtota un konsekventa tiesnešu tiesību noteikumu piemērošana rada noteiktību, kas ir tuva tiesiskajai paļāvībai.

Tiesnešu tiesību normu konsekventa turpmāka piemērošana un attīstīšana ir būtiska to kvalitātes iezīme. Jau 1864. gada Vietējo civillikumu kopojumā bija noteikts, ka tiesnešiem savos spriedumos vienos un tajos pašos apstākļos jābūt secīgiem, tāpēc prāvniekiem nav liegts savu tiesību pastiprināšanai atsaukties uz agrāk taisītiem, savā starpā saskanīgiem un likumīgā spēkā nākušiem tiesu spriedumiem.

Viens no veidiem, kā uzlabot tiesnešu tiesību stabilitāti, ir jo īpaši rūpīgi izvērtēt to grozīšanas ierosinājumus. Tas nozīmētu, piemēram, ka gadījumos, kad apelācijas instances tiesa ar nolēmumu ir grozījusi tiesnešu tiesību normu, kasācijas instances tiesai būtu pamats īpaši izvērtēt un apsvērt šāda tiesnešu tiesību grozīšanas ierosinājuma pamatojumu. Līdz ar to būtu nepieciešams izvērtēt šādu un līdzvērtīgu iespēju un procedūru ieviešanu procesuālajos likumos, kā tas ir arī citu valstu normatīvajā regulējumā.

Igaunijas Civilprocesa likums,⁸⁴ piemēram, paredz īpašu lietu izskatīšanas kārtību judikatūras stabilitātes un vienotības veicināšanai. Proti, Igaunijas Civilprocesa likuma 18. pants cita starpā noteic lietas skatīšanu pilnā tiesnešu sastāvā (t. i., viss Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas tiesnešu sastāvs) gadījumos, kad tiesai ir fundamentāli atšķirīgi viedokļi par tiesību normu interpretāciju un piemērošanu, vai kad tas nepieciešams tiesu prakses attīstīšanas un harmonizācijas interesēs. Vēl jo vairāk, ar Igaunijas Civilprocesa likuma 19. pantu ir noteikta kārtība tiesnešu tiesību grozīšanai, kā arī speciālas institūcijas - Īpašā palāta un Augstākā tiesa *en banc* (visi attiecīgās tiesas tiesneši): ja Augstākās tiesas tiesnešu sastāvs, kas izskata lietu, uzskata par nepieciešamu likuma interpretācijā atkāpties no jaunākā citas palātas vai Īpašās palātas viedokļa, jautājumu nodod izskatīšanai Augstākās tiesas Īpašajai palātai,⁸⁵ kurā ir pieci tiesneši. Civillietu nodod izskatīšanai Augstākajā tiesā *en banc* sastāvā, ja:

- vairākums no pilnā sastāva jautājumā par likuma piemērošanu nonāk pie atšķirīga viedokļa salīdzinājumā ar Augstākās tiesas *en banc* izstrādāto tiesību principu vai pozīciju attiecīgajā jautājumā;
- pilnā sastāva vairākums uzskata, ka lietas skatīšana Augstākajā tiesā *en banc* ir būtiska vienveidīgai likuma piemērošanai;
- lietas izlemšana prasa tāda jautājuma izšķiršanu, kas ir lietas ierosināšanas pamats atbilstoši konstitucionālās kontroles tiesas procesa likumam.

Īpaši būtiski uzsvērt, ka minētā panta sestā daļa paredz, ka likuma piemērošanā Īpašās palātas spriedums ir obligāts Augstākās tiesas palātām, kas piedalījušās

attiecīgajā Īpašajā palātā, līdz brīdim, kad Īpašā palāta vai Augstākā tiesa *en banc* taisa citādu spriedumu. Augstākās tiesas *en banc* pozīcija likuma piemērošanā ir obligāta un saistoša visām palātām un Īpašajai palātai, ja vien pati Augstākā tiesa *en banc* nemaina savu viedokli.

Tādējādi atsevišķiem tiesnešiem vai tiesas sastāviem Augstākajā tiesā nav tiesību grozīt pastāvošo judikatūru vai atkāpties no tās, kā arī ir pamats secinājumam par sīkāku tiesnešu tiesību hierarhisko dalījumu Igaunijā. Augstākās tiesas *en banc* identificētās tiesnešu tiesības ir pārākas par Īpašās palātas tiesnešu tiesībām, kas savukārt ir pārākas par pārējām Augstākās tiesas un citu vispārējās kompetences tiesu formulētajām tiesnešu tiesībām.

Salīdzinot ar Igaunijas civilprocesu, līdzīgs institūts Latvijā varētu būt Tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulce (tiesnešu kopsapulce), kuras darbību noteic likuma "Par tiesu varu" 49.¹ pants. Taču būtiskākā atšķirība ir tā, ka tiesnešu kopsapulcei nav piekrišīga lietu iztiesāšana, tā ir vienīgi organizatoriska institūcija, kas faktiski nespriež tiesu. Tādējādi šai institūcijai nav nedz pilnvaru, nedz iespēju pēc būtības ietekmēt tiesnešu tiesību grozīšanu, attīstību vai stabilitāti pašai ar saviem nolēmumiem.

Zviedrijas Tiesu procesa likuma⁸⁶ trešās nodaļas 5. paragrāfs noteic: ja, apspriežot spriedumu vai lēmumu, Augstākās tiesas tiesnešu sastāvs secina, ka tiesas sastāva vairākuma viedoklis atšķiras no Augstākās tiesas līdzšinējās tiesību normu interpretācijas vai izstrādātā principa, tiesa var nodot visu lietu vai arī, ja tas iespējams, atsevišķu lietas jautājumu izskatīšanai pilnā Augstākās tiesas tiesnešu sastāvā vai deviņu tiesnešu sastāvā.

Latvijas normatīvajos tiesību aktos pašlaik nav šādas vai līdzīgas normas. Šobrīd Civilprocesa likuma 472. pants paredz: ja, izskatot lietu triju senatoru sastāvā, tiesa nenonāk pie vienota viedokļa vai visi senatori uzskata, ka lieta izskatāma paplašinātā sastāvā, tiesa pieņem lēmumu par lietas nodošanu izskatīšanai paplašinātā Senāta sastāvā (septiņu tiesnešu kolēģija). Kā redzams, lēmumu par lietas nodošanu izskatīšanai paplašinātajā Senāta sastāvā var pieņemt divos gadījumos: obligāti - ja tiesas nenonāk pie vienota viedokļa, un fakultatīvi - ja visi senatori par to nobalso. Otrajā gadījumā tiesai nav noteikti konkrēti kritēriji vai vadlīnijas, lai izlemtu, kuros gadījumos lieta ir un kuros nav nododama izskatīšanai paplašinātajā Senāta sastāvā.

Analoģiski arī Administratīvā procesa likuma 346. panta otrā daļa noteic: ja, izskatot lietu triju senatoru sastāvā, tiesa nenonāk pie vienota viedokļa vai visi senatori uzskata, ka lieta izskatāma Senāta Administratīvo lietu departamenta kopsēdē, tiesa pieņem lēmumu par lietas nodošanu izskatīšanai Senāta Administratīvo lietu departamenta kopsēdē. Administratīvā procesa likuma 338. panta ceturtnā daļa arī paredz, ka ar senatoru kolēģijas lēmumu (rīcības sēdē) lietu var nodot izskatīšanai kasācijas kārtībā Senāta Administratīvo lietu departamenta kopsēdē. Tātad administratīvajā procesā lēmumu par lietas nodošanu skatīšanai kopsēdē var pieņemt gan kasācijas tiesvedības ierosināšanas, gan sprieduma taisīšanas stadijā, taču nevienā gadījumā likums neparedz konkrētus kritērijus vai nosacījumus, kad lietas skatīšana obligāti būtu nododama kopsēdei (izņemot, ja tiesa nenonāk pie vienota viedokļa).

Šādā kontekstā, autores ieskatā, judikatūras stabilitātes nodrošināšanai un kvalitātes uzlabošanai būtu jāapsver iespēja papildināt šīs procesuālo likumu normas, ietverot tajās tiesas pienākumu skatīt lietu kasācijas kārtībā paplašinātajā sastāvā (kopsēdē) visos gadījumos, kad ir ierosināta līdzšinējo tiesnešu tiesību normu grozīšana, proti, ietvert tāda satūra noteikumu, ka gadījumā, ja kasācijas instancē, skatot lietu, tiesas sastāva vairākuma viedoklis atbalsta tādu lietas risinājumu, kas nozīmē līdzšinējās judikatūras maiņu, lieta obligāti nododama izskatīšanai pilnā (paplašinātā) tiesas sastāvā (kopsēdē).

Kopsavilkums

1. Jāatzīst, ka tiesnešu tiesības funkcionāli praksē ir ieguvušas lielāku nozīmi nekā tā tiek atzīta teorētiskās diskusijās. Bez formālā spēka pastāv vairāki faktori, kas ietekmē tiesnešu tiesību normu piemērojamības efektivitātes un pārliecināšanas spēka līmeni. Tas ir atkarīgs no tiesas, kas rada tiesnešu tiesību noteikumu, no vietas tiesu sistēmas hierarhijā, no attiecīgā tiesnešu tiesību noteikuma atkārtotas, konsekventas un ilglaicīgas piemērošanas citu tiesu praksē, no tā, vai tiesnešu tiesību noteikums tā izcelsmes spriedumā vai lēmumā ir bijis izteikts kā vispārīgs princips, kā arī no citiem apstākļiem.

Šie apstākļi ietekmē attiecīgās tiesnešu tiesību normas efektivitāti un pārliecināšanas spēku, kā arī rada, palielina vai samazina uzticēšanos šai normai. Tomēr atkārtoti jāuzsver, ka minētie apstākļi neietekmē tiesnešu tiesību normas juridisko spēku kā tādu (izņemot EST, ECT un Satversmes tiesas radītās tiesnešu tiesības). Tie izraisa vienīgi augstāku vai zemāku pārbaudes līmeni, kas piemērojams attiecīgās tiesnešu tiesību normas likumības un tiesiskuma pārbaudei, kā arī atstāj nākamajām tiesām lielāku pienākumu pašām izvērtēt visus tiesnešu tiesību normas radīšanas pamatā bijušos apstākļus un argumentus un, iespējams, pat izstrādāt šo pašu tiesību normu vēlreiz, atkārtoti un pilnīgāk pamatojot tās izstrādes nepieciešamību un saturiskās vadlīnijas.

2. Eiropas Savienības Tiesas nolēmumiem par kopienas tiesiskā regulējuma spēkā esamību ir *erga omnes* efekts. EST tiesnešu tiesību normas atbilst visām vispārāstošās tiesību normas pazīmēm. EST tiesnešu tiesību loma ir strikta, un nacionālajām tiesām nav tiesību nedz tās modificēt, nedz no tām atkāpties, pat īpaši pamatojot. Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnešu tiesību normām ir obligāts raksturs un vispārāstošs spēks attiecībā uz Konvencijas normu īstenošanu un interpretāciju. Savukārt attiecībā uz citos starptautiskos vai nacionālos normatīvajos tiesību aktos noteikto cilvēktiesību izpratnes veidošanu, ko nenosēd Konvencijas noteikumi, ECT tiesnešu tiesību normas izmantojamas argumentatīviem un interpretācijas nolūkiem. Konvencijas normas tikai kopsakarā ar ECT tiesnešu tiesību normām veido pilnvērtīgu ar Konvenciju noteikto cilvēktiesību saturu, un no ECT sniegtās interpretācijas atšķirīgi risinājumi pieļaujami vienīgi attiecībā uz cilvēktiesībām, ko valstis nacionālā līmenī noteikušas papildus.

Satversmes tiesas normatīvo tiesību aktu konstitucionalitātes izvērtēšanas rezultātā radīto konstitucionālo tiesnešu tiesību saistošajā spēkā ir vistuvāk likumdevēja pozitīvizētajiem normatīvajiem tiesību aktiem, rakstītajām tiesību normām, bet juridiskā spēka ziņā - pat likumam pāri stāvošas. Tās ir oficiālās legālās iztulkošanas rezultāts, kam ar likumu noteikts vispārāstošs spēks. Konstitucionālās tiesnešu tiesības papildina rakstīto konstitūciju, kopā veidojot un atklājot materiālās Satversmes saturu. Konstitucionālās tiesas tiesnešu tiesību normām attiecībā pret pārējām tiesām un jebkuru tiesību piemērotāju ir formāls, vispārāstošs spēks, un reiz radīts konstitucionālais tiesnešu tiesību noteikums nav modificējams, tā piemērošanai nav izņēmumu un tas obligāti jāpiemēro.

Minēto apsvērumu dēļ ECT, EST un Satversmes tiesas radītās tiesnešu tiesības būtu nošķiramas no pārējām tiesnešu tiesībām, kurām nav šāda formāla vispārāstoša spēka.

3. Izvērtējot Latvijā spēkā esošās procesuālo likumu normas, jāsecina, ka Latvijas normatīvajos tiesību aktos nav ietvertas normas, kas tiešā veidā veicinātu judikatūras stabilitāti, kvalitatīvu attīstību un kas paredzētu īpaša pamatojuma nepieciešamību un apsvēršanu, lai mainītu līdzšinējās tiesnešu tiesības. Tiesnešu tiesību kvalitātes uzlabošanai būtu nepieciešams apsvērt iespēju papildināt procesuālo likumu normas (piemēram, Civilprocesa likuma 472. pantu un Administratīvā procesa likuma 346. pantu), ietverot tajās tiesas pienākumu, skatot lietu kasācijas kārtībā, skatīt to paplašinātajā sastāvā (kopsēdē) visos gadījumos, kad ir ierosināta līdzšinējo tiesnešu tiesību normu grozīšana, proti, ietvert tāda satūra noteikumu, ka gadījumā, ja kasācijas instancē pēc lietas izskatīšanas tiesas sastāva vairākuma viedoklis atbalsta tādu lietas risinājumu, kā rezultātā tiktu grozīta līdzšinējā judikatūra, lieta obligāti nododama izskatīšanai pilnā (paplašinātā) tiesas sastāvā (kopsēdē). ■

¹ Judikatūra kā tiesnešu tiesību avots.

² Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. Jurista Vārds, 13.12.2005., Nr. 47(402).

³ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Rakstu krājums E. Melņiņa zin. red. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 177. lpp.

- ⁴ Guļāns A. Kādu tiesu varu Latvijā mēs vēlamies? Runa Latvijas tiesnešu konferencē, 2007. gada 7. marts. Pieejama: <http://www.at.gov.lv/lv/about/chairman/speeches/2007/20070309/>.
- ⁵ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā. Likums un Tiesības, 1999, Nr. 3, 73. lpp.
- ⁶ Civilprocesa likuma 476. panta pirmā daļa: likuma tulkojums, kas izteikts kasācijas instances tiesas spriedumā, ir obligāts tiesai, kas šo lietu izskata no jauna. No likuma jēgas izriet, ka gadījumā, ja, izskatot lietu no jauna atkārtoti, noskaidroti citi lietas apstākļi, kas savukārt prasa cita likuma piemērošanu, tad kasācijas instances tiesas likuma tulkojums savu obligātumu zaudē.
- ⁷ Troper M., Grzegorzczak Ch. Precedent in France. In: MacCormick N., Summers R.S. Interpreting precedents. A comparative study. Aldershot, Singapore, Sydney: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p.103-140.
- ⁸ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 11. maija lēmums lietā Nr. SKA-95, nav publicēts.
- ⁹ Tiesnesis atsakās pieņemt prasības pieteikumu, ja prasību cēlusi persona, kurai nav prasības tiesību.
- ¹⁰ Tiesa izbeidz tiesvedību lietā, ja prasību cēlusi persona, kurai nav prasības tiesību.
- ¹¹ Šajā gadījumā tas vērtējams kā jēdziens ar skaidru kodolu un nepietiekami norobežotām ārējām attiecināmības robežām, bet ne nenoteikts juridisks jēdziens.
- ¹² Šajā gadījumā kā pretstats personām, kurām prasības tiesība ir bijusi, taču nokavēts prasības iesniegšanas termiņš.
- ¹³ Sk., piemēram, Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 9. marta lēmumu lietā Nr. SKA-39. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/archive/department3/2004/ad090304.doc>.
- ¹⁴ Administratīvās apgabaltiesas 2004. gada 27. jūlija lēmums lietā Nr. AA 557-04/6, nav publicēts.
- ¹⁵ Administratīvās rajona tiesas 2004. gada 17. septembra spriedums lietā Nr. A 42 1440 04, A 1440-04/11, nav publicēts.
- ¹⁶ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 3. augusta lēmums lietā Nr. SKA-168, nav publicēts.
- ¹⁷ Francijas Kasācijas instances tiesas lieta: Desmares v. Epoux Charles, Recueil Dalloz, 1982, p. 449.
- ¹⁸ Steiner E. French Legal Method. New York: Oxford University Press, 2003, p. 86.
- ¹⁹ Francijas Kasācijas instances tiesas lieta: Mettetal v. Waeterinckx, Recueil Dalloz, 1988, p. 32.
- ²⁰ Pastars E. Kad pastāv strīds par tiesas lēmuma nepārsūdzamību. Jurista Vārds, 20.09.2005., Nr. 35(390).
- ²¹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 11. maija lēmums lietā Nr. SKA-100. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi 2004. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 609.-612. lpp.
- ²² Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. Ziņotājs, 20.12.1984., Nr. 51.
- ²³ Sk., piemēram, Administratīvās apgabaltiesas 2004. gada 14. septembra lēmumu lietā Nr. 143/AA872-04/5, nav publicēts; Administratīvās apgabaltiesas 2004. gada 24. novembra lēmumu lietā Nr. AA1025-04/4, nav publicēts; Pleps J. Kad saduras Satversmes tiesas un administratīvo tiesu lemtais. Jurista Vārds, 18.01.2005., Nr. 2(357).
- ²⁴ Par Administratīvā procesa likuma 124. panta pirmās un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra spriedums lietā Nr. 2004-16-01. Latvijas Vēstnesis, 6.01.2005., Nr. 3.
- ²⁵ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKA-413. Jurista Vārds, 20.09.2005., Nr. 35(390).
- ²⁶ Plašāk sk.: Jonikāns V. Nepārsūdzami lēmumi un lēmumu pārsūdzamība. Jurista Vārds, 27.09.2005., Nr. 36(391).
- ²⁷ Par blakus sūdzību pieņemtais lēmums nav pārsūdzams, un tas stājas spēkā no tā pieņemšanas brīža.
- ²⁸ Pleps J. Sapulču, gājienu un piketu normatīvais regulējums. Referāts Latvijas Republikas Augstākās tiesas konferencē "Administratīvo tiesu un administratīvā procesa tiesvedības pieci gadi Latvijā", 2009. gada 27. martā. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/about/conferences/admtiesas/>
- ²⁹ Alexy R., Dreier R. Precedent in the Federal Republic of Germany. In: MacCormick N., Summers R.S. Interpreting precedents. A comparative study. Aldershot, Singapore, Sydney: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p. 17-64.
- ³⁰ Pastars E. Kad pastāv strīds par tiesas lēmuma nepārsūdzamību. Jurista Vārds, 20.09.2005., Nr. 35(390).
- ³¹ Šajā kontekstā ar apzīmējumu "patstāvīgs" tiesību avots tiek saprasta šī vārda ikdienišķā izpratne, nevis apzīmējums, kas norāda uz piederību patstāvīgo tiesību avotu grupai tiesību avotu sistēmā.
- ³² Krastiņš U. Tiesību zinātnes loma tiesu prakses veidošanā. Līdzziņojums konferencē Latvijas Republikas Augstākā tiesa atfītibā: atskats pagātnē un Eiropas pieredze nākotnei 2005. gada 7. oktobrī. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/U%5B1%5D.Krastins.doc>.
- ³³ Kad stājās spēkā Grozījumi likumā "Par tiesu varu", kas paredzēja, ka šī panta otrā daļa tiek izteikta jaunā redakcijā: Plēnums apspriež aktuālus tiesību normu interpretācijas jautājumus.
- ³⁴ Sk.: Par likuma "Par tiesu varu" 49. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. un 83. pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2002-06-01. Latvijas Vēstnesis, 5.02.2003., Nr. 19.
- ³⁵ Turpat.
- ³⁶ Sk., piemēram: Krastiņš U. Kāda ir AT plēnuma loma un tiesu prakse lietās par svešas mantas nolaupišanu. Jurista Vārds, 24.09.2002., Nr. 19; Krastiņš U. Augstākās tiesas plēnuma loma Krimināllikuma normu tulkošanā. Jurista Vārds, 9.03.2004., Nr. 9.

- ³⁷ Šis apgalvojums nav absolūts, jo AT Plēnuma un vēlāk Judikatūras nodaļai nereti tiek izteikta kritika par neviennozīmīgu atziņu ietveršanu tiesu prakses apkopojumos. Sk.: Neimanis J. Judikatūra un tās saistošais spēks. Jurista Vārds, 8.03.2005., Nr. 9.
- ³⁸ Sīkāk sk.: AT Senāta Civillietu departamenta 2009. gada 14. oktobra spriedumu lietā Nr. SKC-899. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/archive/department1/2009/899-09.doc>
- ³⁹ Jonikāns V. Izmaiņas tiesas darbu reglamentējošajās tiesību normās. Jurista Vārds, 1.07.2008., Nr. 24.
- ⁴⁰ Judikatūras datubāze. Pieejama: <http://www.at.gov.lv/lv/about/operation/judikatura/>
- ⁴¹ Levits E. Atklājot jaunu rubriku "Aktuālās judikatūras apskats". Likums un Tiesības, 2005, Nr. 1, 27. lpp.
- ⁴² Forlenders H. Iztulkotājs kā suverēns ar neierobežotu varu. Likums un Tiesības, 2001, Nr. 10, 299. lpp.
- ⁴³ Sk.: Par Civillikuma 156. panta otrās daļas vārdu "divu gadu laikā, skaitot no dienas, kad viņi uzzinājuši par apstākļiem, kas izslēdz paternitāti" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. un 96. pantam un 1975. gada 15. oktobra Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā, 4. pantam: Satversmes tiesas 2009. gada 3. jūnija spriedums lietā Nr. 2008-43-0106. Latvijas Vēstnesis, 5.06.2009., Nr. 88(4074).
- ⁴⁴ Par Satversmes tiesas spriedumu juridisko statusu sīkāk sk.: Paporinskis M. Satversmes tiesas spriedums kā normatīvs tiesību akts. Likums un Tiesības, 2003, Nr. 45.
- ⁴⁵ Satversmes tiesas likums. Latvijas Vēstnesis, 14.06.1996., Nr. 103. Likuma 32. panta otrā daļa.
- ⁴⁶ Grozījumi Satversmes tiesas likumā. Latvijas Vēstnesis, 30.12.2009., Nr. 205.
- ⁴⁷ Sk.: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/3A28E1852864ABF5C225763B0033C63A?OpenDocument>
- ⁴⁸ Turpmāk darbā ārpus šīs nodaļas, ja vien īpaši nav norādīts pretējais, ar tiesnešu tiesībām tiek saprasta tā tiesnešu tiesību daļa, kas neietver EST, ECT un Satversmes tiesas radītās tiesnešu tiesību normas.
- ⁴⁹ Tomēr diskutējams ir jautājums par tiesas iespēju nepiemērot Satversmes tiesas judikatūras atziņu, atzīstot to par nederīgu, proti, pamatojot, ka tā vairs neatbilst esošajai tiesiskajai situācijai.
- ⁵⁰ Alexy R., Dreier R. Precedent in the Federal Republic of Germany. In: MacCormick N., Summers R.S. Interpreting precedents. A comparative study. Aldershot, Singapore, Sydney: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p.17-64.
- ⁵¹ Zenati F. La Jurisprudence, Methodes du Droit. Paris: Dalloz, 1991, p. 220.
- ⁵² Avril P. La jurisprudence institutionnelle du Conseil constitutionnel est-elle créatrice du droit? Dans: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007, p. 33-39.
- ⁵³ Kūtris G. Likumu robeži un Eiropas konstitucionālās tiesas. Eiropas Konstitucionālo tiesu konferences XIV kongress. Jurista Vārds, 1.07.2008., Nr. 24.
- ⁵⁴ Par 1998. gada 30. aprīlī pieņemtā Saeimas lēmuma par uzticības izteikšanu Ministru kabinetam atbilstību Ministru kabineta iekārtas likumam un Saeimas kārtības rullim: Satversmes tiesas 1998. gada 13. jūlija spriedums lietā Nr. 03-04(98). Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-04\(98\).rtf](http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-04(98).rtf)
- ⁵⁵ Par likuma "Par pilnvarojumu Ministru kabinetam parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma projektu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" un likuma "Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" 1. panta vārdu "ievērojot Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pieņemto robežu nemainības principu" atbilstību Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas "par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu" preambulai un 9. punktam un 2007. gada 27. martā parakstītā Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līguma par Latvijas un Krievijas valsts robežu" un likuma "Par Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas līgumu par Latvijas un Krievijas valsts robežu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 3. pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2007_10_0102_Robežligums.htm
- ⁵⁶ Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās veido Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale.
- ⁵⁷ Satversmes tiesas tiesneses Kristīnes Krūmas atsevišķās domas lietā Nr. 2007-10-0102. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Kruma_atseviskas_2007-10-0102.htm
- ⁵⁸ Endziņš A. Eiropas Konstitūcijas līgums un Latvijas Republikas Satversme. Jurista Vārds, 12.10.2004., Nr. 39.
- ⁵⁹ Sk.: Par Saeimas vēlēšanu likuma 38. panta pirmās daļas otrā teikuma atbilstību Satversmes 6., 8., 91. un 116. pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2002-08-01, 23.09.2002. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2002-08-01.rtf>; un sekojošais saistītais Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr. SA-5/2006, 2006. gada 3. novembris. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/archive/department3/2006/ad031106.doc>
- ⁶⁰ Sk., piemēram: Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr. SA-5/2006, 2006. gada 3. novembris. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/archive/department3/2006/ad031106.doc>.
- ⁶¹ Alexy R., Dreier R. Precedent in the Federal Republic of Germany. In: MacCormick N., Summers R.S. Interpreting precedents. A comparative study. Aldershot, Singapore, Sydney: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p. 19-22.
- ⁶² Taisnīgas tiesas princips tāpat ir vispārējais tiesību princips, kas šeit, ietverot Satversmes 92. pantā, savā formulējumā var tikt pēfīts kā ģenerālklauzula.
- ⁶³ Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 390.-392. panta un 1997. gada 20. februāra likuma "Grozījumi Latvijas Kriminālprocesa kodeksā" pārejas noteikumu 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2001-10-01. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv
- ⁶⁴ Par likuma "Par tiesu varu" 49. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. un 83. pantam: Satversmes tiesas 2003. gada 4. februāra spriedums lietā Nr. 2002-06-01 Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv
- ⁶⁵ Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 77. panta septītās daļas trešā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2003. gada

27. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-03-01. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv

⁶⁶ Par Civilprocesa likuma 348. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas 2002. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2001-08-01. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv

⁶⁷ Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 279. panta otrās daļas un 280. panta pirmās daļas 4. punkta daļā, kas nosaka, ka tiesas spriedums lietā par amatpersonas lēmumu par administratīvā soda uzlikšanu ir galīgs, un Latvijas Civilprocesa kodeksa 239. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 92. pantam, kā arī 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantam: Satversmes tiesas 2002. gada 20. jūnija spriedums lietā Nr. 2001-17-0106. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv

⁶⁸ XIV Congress General Report: Eiropas Konstitucionālo tiesu konference, 2008. gada 2.-7. jūnijs, Viļņa. Pieejams: http://www.lrkt.lt/Conference_R.html

⁶⁹ Sk.: Grozījumi Satversmes tiesas likumā. Latvijas Vēstnesis, 30.12.2009., Nr. 205.

⁷⁰ Latvijas nacionālais ziņojums Eiropas Konstitucionālo tiesu konferences XIV kongresā, 2008. gada 2.-7. jūnijs, Viļņa. Pieejams: http://www.lrkt.lt/Conference_R.html

⁷¹ Sk., piemēram: Par likuma "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem" 1. panta ceturtais daļas vārdu "vai citiem atribūtiem" un "kā arī mutvārdos izteikti atsevišķi saukļi, lozungi vai uzrunas", 9. panta pirmās daļas, 12. panta trešās daļas 1. punkta vārdu "kārtības uzturētājiem", 13. panta otrās daļas vārdu "un gājēju", 14. panta sestās daļas otrā teikuma, 15. panta ceturtais daļas vārdu "ne agrāk kā 10 dienas un", 16. panta un 18. panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 103. pantam, Eiropas Cilvēku tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 11. pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 21. pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2006-03-0106, Latvijas Vēstnesis, 1.12.2006., Nr. 192.

⁷² Sk., piemēram: Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 22. panta ceturtais daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2006-28-01, Latvijas Vēstnesis, 17.04.2007., Nr. 62.

⁷³ Sk., piemēram: Par Ministru kabineta 2005. gada 11. janvāra noteikumu Nr. 17 "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" un 2005. gada 9. jūnija likuma "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām"" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2005-12-0103. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19>; Par Ministru kabineta 2000. gada 15. augusta noteikumu Nr. 272 "Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā" 3. punkta, 2000. gada 30. novembra likuma "Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā" 3. panta un 2006. gada 25. maija likuma "Grozījumi Militārpersonu izdienas pensiju likumā" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2006-13-010. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2006-13-0103.htm

⁷⁴ Par Ādažu novada teritorijas plānojuma daļas, kas paredz Lielā Baltezers applūstošās teritorijas apbūvi, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115. pantam: Satversmes tiesas 2007. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2007-12-03. Latvijas Vēstnesis, 28.12.2007., Nr. 207.

⁷⁵ Levits E. Atklājot jaunu rubriku žurnālā "Likums un Tiesības" "Aktuālās judikatūras apskats". Likums un Tiesības, 2005, Nr. 1, 27. lpp.

⁷⁶ Pollicino O. Legal Reasoning of the Court of Justice in the Context of the Principle of Equality Between Judicial Activism and Self-restraint. 5th German Law Journal, 1 March 2004, no. 3. Pieejams: http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=402#_edn1

⁷⁷ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieejama: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/56D2C838-7133-4010-8D00-99BE58570B95/0/LatvianLetton.pdf>

⁷⁸ Plašāk sk.: Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziena izpratnes attīstība ārvalstīs. Likums un Tiesības, 2009, Nr. 1(113), Nr. 2(114).

⁷⁹ Plašāk sk.: Rudevskis J. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas reforma: Četrpadsmitais protokols. Vai Eiropas Cilvēktiesību tiesa kļūs efektīvāka? (I). Likums un Tiesības, 2005, Nr. 2(66), 34.-45. lpp.

⁸⁰ Sk. likuma "Par tiesu varu" 49.1 pantu.

⁸¹ Terré F. Introduction Générale au Droit, 5 ed., Paris: Dalloz, 2000, p. 245-260.

⁸² Steiner E. French Legal Method. New York: Oxford University Press, 2003, p. 84.

⁸³ Peczenik A. On Law and Reason. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1989, p. 335.

⁸⁴ Code of Civil Procedure, Estonia tulkojums angļu val. Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/x90041.htm>

⁸⁵ Augstākās tiesas Īpašo palātu (Special Panel) izveido Augstākās tiesas priekšsēdētājs, un tajā ietilpst Augstākās tiesas priekšsēdētājs, divi Augstākās tiesas Civillietu palātas tiesneši un divi tiesneši no tās Augstākās tiesas palātas, kuras pozīcija likuma piemērošanā tiek apšaubīta izskatāmajā jautājumā.

⁸⁶ Code of Judicial Procedure tulkojums angļu val. Pieejams: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c4/15/40/472970fc.pdf>